

ISTORIA SOCIALĂ IMPLICITĂ ÎN CERCETAREA SOCIOLOGICĂ DE LA DRĂGUȘ

Dana COSTIN

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Filozofie și Științe Social-Politice
Alexandru Ioan Cuza University of Iași, Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences
Personal e-mail: dana.costin@yahoo.com

THE IMPLICIT SOCIAL HISTORY IN THE MONOGRAPHIC WRITINGS OF DRĂGUȘ

The Gustian School aimed to study the society to better understand it, in order to improve it. Knowledge and social intervention go hand in hand when it comes to the monographs. In order to achieve what Gusti would call a "militant sociology", the interwar researchers would often employ interdisciplinary methods that range from ethnology to history or economy. This paper aims to prove that, although the Romanian monographs did not explicitly conduct their research according to the social history's precepts, however, we can retrace many elements that are specific to the field of social history. Many monographic studies employ implicitly methods and concepts that belong to the field of social history such as the comparative method, the qualitative approach or the social microscope method, oral history interviews, everyday life studies, all used around concepts such as family, social roles, kinship etc, from an anthropological and historical perspective. Furthermore, this paper argues that the Gustian School's production can be used as invaluable sources for a social historical approach to the Romanian interwar era.

Keywords: Gustian School, monographic research, social history, interdisciplinary research, micro-history

Cercetarea Școlii Gustiene a fost una eminentamente interdisciplinară și nu doar multidisciplinară așa cum ar părea la prima vedere. Putem vorbi de o cercetare la confluența mai multor discipline socio-umane atunci când vorbim de cercetarea monografică, cum ar fi sociologie, istorie, geografie, antropologie sau chiar psihologie.

Gustiștii au folosit în mod implicit metode pe care acum, retrospectiv, le putem include în domeniul istoriei sociale, cum ar fi: comparația, studiul calitativ și metoda microscopului social. Însă, nu doar metoda, ci mai ales conceptele în jurul cărora au cercetat gustiștii, fac din cercetarea monografică un adevărat exercițiu de istorie

socială, fie ea și implicită: familia și relațiile de rudenie, rolul social, statutul social, comunitate și identitate, mobilitate socială, oralitate, mit și reprezentări etc, cercetate într-o cheie istorică și antropologică. În cele ce urmează vom încerca să identificăm aceste elemente, specifice istoriei sociale, în cercetările gustiștilor în satul Drăguș. În acest scop, vom face referire la trei texte care au apărut în perioada interbelică, precum „Sociologia șezătorii” a lui D.C. Amzăr, „Împodobirea porților, interioarele, opinii despre frumos” a lui Alexandru Dima și „Demografia și igiena populației” a lui D.C. Georgescu.

Toate cercetările monografice a satului Drăguș au urmat îndeaproape modelul monografic gustian de

cadre¹ și manifestări², însă găsim diferite trimeri la literatura de specialitate din străinătate și comparații cu structuri sociale asemănătoare din trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat. Așa, spre exemplu, vorbind despre originea șezătorii ca fenomen social răspândit, Amzăr face trimeri la cadrul mai larg al întregii regiuni Balcanice și aplică, deși sporadic, modelul comparativ al fenomenului studiat. În plus, gustiștii sunt la curent și cu cercetările anterioare desfășurate pe plan național. Astfel, spre exemplu, Amzăr cercetează fenomenul social al șezătorii încadrându-l în contextul mai larg al cercetării românești pe această temă.

Deși în diferite forme și sub diferite nume (șezătoare, furcă, șezătoare de borese), șezătoarea este studiată de Amzăr în toate aspectele sale. Ca formă de viață socială, șezătoarea este văzută ca liantul comunităților rurale, aspect ce lipsește în societatea urbană:

„Și pentru că comunitate de viață însemnează îndeosebi comuniune spirituală, într-adevăr, orașenii, care economicește stau într-o strânsă interdependență trăiesc spiritual într-o «splendidă izolare». Prin structura ei: diversitate de ocupații și interese, număr mare de locuitori, etc., viața de oraș nu înlesnește circulația directă de opinii sau o reduce la insignifiante «formalități de complezență». Cercurile simpatetice ca elemente structurale ale vieții sociale, manifestându-se prin așa numitele «sindrofii», sunt, e drept, un fenomen mai frecvent la oraș decât la sat; dar nu e mai puțin adevărat că, acolo, izolarea lor este, în schimb, mai pronunțată. Aceasta justifică și lămură fenomenul «curentelor» de opinie publică, – fenomen caracteristic pentru lumea orașelor, mai departe, constituie în același timp necesitatea socială a presei și a scrisului în genere, instituție menită, în primul rând a înregistra diversele curente de opinie și a înlesni circulația lor. Așadar, comuniunea spirituală așa de superficială a orașului, – rezultat al lipsei de comunicare directă și al întrepătrunderii reduse din viața lui spirituală, – «cafeneaua» și «sindrofiile» sunt departe de a împlini aceste lipsuri, – face din acest tip de societate o comunitate de viață mai puțin intensă decât satul.»³

Amzăr analizează în detaliu și este fascinat de funcția socială a șezătorii, identificând patru aspecte relevante: munca, opinia publică, moralitatea și transmiterea valorilor. Aceasta are un aspect de muncă, dar este mai ales un stil de viață și de comuniune care cimentează relațiile unei comunități prin aspectul ludic și moral în același timp, astfel că Amzăr prezintă șezătoarea ca o școală vie și un mijloc de ridicare culturală a satelor, deoarece șezătoarea este nu doar un mod de socializare, ci și un mijloc de transmitere a cunoștințelor de la o generație la alta. Aproximarea dintre săteni și contactul

constant în cadrul diferitelor activități desfășurate împreună, de la munca la câmp la mersul împreună la biserică, omogenizează oarecum modul de a gândi și de a acționa:

„Toți sătenii privesc lumea și viața prin unghiul aceleiași mentalități, au aceeași perspectivă de viață; împărtășesc aceleași valori culturale; gândesc, simt și acționează, în genere, la fel. Evenimente ca nunta sau moartea sunt trăite de satul întreg. Nu este întâmplare pe care satul să n-o afle, să n-o comenteze și să nu ia atitudine față de ea. În toate domeniile, viața satului pulsează în același ritm unitar general: satul întreg săvârșește în același timp același fel de muncă: arătură, secerat, sapă, cules, ogorât, etc.: petrece în același timp; se roagă în același timp. În această comunitate de viață își găsesc, fără îndoială, explicația unitatea opiniei publice sătești, unitatea credințelor și obiceiurilor, a jocurilor și cântecelor, a motivelor artistice, a creației artistice populare în genere.»⁴

Un aspect important din acest punct de vedere este opinia publică sau gura lumii:

„Înclinația de a vorbi despre alții, de bine sau de rău, de a lua atitudine față de un eveniment public, de a-l judeca în auzul tuturor este o deprindere comună tuturor categoriilor sociale din toate societățile și din toate timpurile. Este fenomenul cunoscut al *opinie publice* pe care țaranul nostru l-a botezat plastic și expresiv: *gura lumii*. Ei bine, în viața de sat, «gura lumii» nicăieri nu e mai la largul ei decât în șezătoare. Și cum deprinderea aceasta se pare că bântuie mai cu stăruință printre femei, acolo în șezătoare, aplicându-se deopotrivă și fără cruțare oamenilor și evenimentelor, prietenilor și dușmanilor, cunoscuților și necunoscuților, rudelor și străinilor, opinia publică a satului se manifestă sub toate formele ei: laudă și bârfeală, părtinire și clevetire; intrigă, insinuări, calomniile, indiscreții, divulgări, destăinui, etc. Aici se încrucișează toate zvonurile din sat și se ciocnesc toate atitudinile»⁵

Așa cum munca și petrecerea se îmbină în armonie în cadrul șezătorii, tot astfel sunt strâns legate „gura lumii” și transmiterea tradiției și a valorilor morale ale comunității. Educarea tinerei generații ține de datoria comunității însăși, care formează tânără generație după propria imagine:

„Iar în viața de sat, creșterea tinerelor generații se face aproape exclusiv pe calea transmiterii directe a valorilor tradiționale. Căci ce învață copiii satelor noastre din școala oficială este o nimica-toată, – care, de altfel, în viață repede se șterge de parcă n-ar fi fost,

– pe lângă învățatura desprinsă direct din viață [...]. În toate împrejurările vieții de sat se transmit valori tradiționale din om în om și din generație în generație, fiindcă întotdeauna viața pune alături pe cei tineri cu cei bătrâni; dar în șezătoare procesul acesta este deosebit de puternic: ca și când datina ar fi înjghebată anume pentru asemenea scop. Și transmiterea se face prin intuiție directă și integrală: viața trecută a satului se strecoară în cea prezentă, iar aceasta zămislește pe-ndelete și pe nebăgate-de-seamă pe cea de mâine [...]. Ce valori se transmit îndeosebi prin șezătoare? În genere toate valorile vieții spirituale: basmele, proverbele, ghicitorile, strigăturile, cântecele, credințele și practicile, obiceiurile, superstițiile, jocurile și horele satului. Acestea se adaugă câteva valori practice în legătură cu munca din șezătoare: cusutul, torsul, etc. Toate valorile culturii populare vii, constituind tradiția lui spirituală, – și poporul nu cunoaște decât cultura tradiției vii care sporește treptat, – se moștenesc în mare parte prin șezătoare. Acesta este unui din aspectele procesului de care vorbim: transmiterea valorilor tradiționale, actualizarea neconținută a tradiției.⁶

Pentru Școala Gusti, cercetarea de teren a avut întotdeauna două finalități, pe de o parte cunoașterea, iar pe de altă parte îmbunătățirea condiției sociale a comunităților studiate. Astfel și cercetarea de la Drăguș se încadrează în acești parametri: studiul fenomenului social al șezătorii are ca scop ultim o cunoaștere științifică a vieții satului pentru a putea adopta în mod eficient politici socio-culturale care să rezoneze cu modul de a fi și de a gândi al drăgușenilor:

„În asemenea condiții folosită, șezătoria poate deveni mijlocul specific de ridicare culturală a satelor noastre. Și orice altă cale este pierdere de vreme: cuvântări, discursuri patriotice ori moralizatoare, conferințe de orice fel, piese de teatru, etc. [...] săteanul se simte în atmosfera lui obișnuită din șezătoare. El înțelege să primească *sfat* și nu *lecție*. Și *sfatul se dă prietenește și frățeste*, cum numai în șezătoria intimă de cătun se poate face. Iată deci concluzia de politică a culturii care se desprinde din sociologia șezătorii: datina cea mai importantă ca funcție socială poate deveni cel mai de seamă mijloc de ridicare culturală a satelor.⁷

Gustiștii nu s-au limitat să culeagă informații prin metoda observației, ci și-au pus întrebări la care u încercat să aducă răspunsuri. Așa, spre exemplu, în studiul „Împodobirea Porților”, Alexandru Dima nu se mulțumește cu simpla enumerare și inventariere a manifestărilor artistice decorative ale Drăgușului, ci le cercetează ca manifestări spirituale ale comunității, încercând să identifice funcția socială a acestui fenomen:

„Metoda descrierii rămâne însă numai una introductivă, care trebuie negreșit completată cu cercetarea raportului dintre «fenomenul artistic popular» și mentalitatea ce l-a produs. Întrebările iau deci și aici o *întorsătură funcțională* pe care de altfel ultimele cercetări asupra artei populare le accentuează cu tărie. Nu mai este suficient să ne întrebăm, *care sunt și cum arată* obiectele artei populare, ci și ce rost îndeplinesc în comunitate sau cum sunt privite de creatorii și purtătorii lor [...]. Aceasta nouă lumină aruncată asupra «fenomenului artistic popular» obligă pe cercetător să nu fie satisfăcut de reprezentarea descriptivă și aprecierea estetică a obiectelor populare, ci să pătrundă mai adânc în mentalitatea care le-a generat, să descopere funcțiunile sociale ale «artei populare».⁸

Manifestările artistice ale unei comunități nu pot fi explicate doar prin concepte precum cel de creativitate sau de simț estetic. Frumosul are o funcție socială bine definită care îi are rădăcinile în istoria străveche sau chiar în era preistorică. Cercetătorul trebuie mai întâi să reconstruiască istoria unui fenomen social pentru a înțelege cu adevărat însemnătatea acestuia în contemporanitate. Altfel spus, cercetarea sociologică nu poate face abstracție de originea și transformările de-a lungul timpului ale fenomenului studiat. Studiul lui Dima este emblematic în acest sens.

Cu ajutorul literaturii de specialitate din străinătate, Dima identifică originea unor motive decorative din Drăguș în tradiția Sud și Vest Europeană. Astfel, spre exemplu „vasul cu flori” este în opinia lui Dima o variantă „venită pe cale săsească”, însă acesta își are de fapt originea în era Bronzului. Aceasta a fost preluată și transformată de creștinism și s-a răspândit în toată Europa începând din Sicilia și mai apoi Spania. În timp, vasul cu flori a pierdut semnificația de la origine, căpătând valențe mai întâi creștine, iar mai apoi estetice. O situație asemănătoare o reprezintă crucea-rozetă:

„Crucea închisă în cerc, *crucea-rozetă* [...] trezește însă interes mai viu. Originea ei depășește cu mult creștinismul, primele ei chipuri au fost identificate încă din epoca de bronz, pe stâncile suedeze de la Tunge sau Bohuslän. Motivul a putut fi urmărit apoi în Evul Mediu când se întâlnește la un mormânt din sec. al VI-lea d. H. ca și pe ceramica și vasele de lemn din această epocă. O răspândire deosebită cunoaște motivul în arta populară a Europei de azi, în Germania de pildă. «*Radkreuz*»-ul sau «*Ring-Kreuz*»-ul e foarte frecvent acolo.¹⁰

Însă, observă Dima, semnificația inițială a multor simboluri și-a pierdut încărcătura simbolică, păstrând doar aspectul decorativ în unele cazuri. El ajunge la această concluzie din interviurile luate mai multor

persoane, subliniind faptul că doar două persoane dintre cele intervievate au dat un răspuns în legătură cu semnificația spirituală a decorațiilor porților:

„O semnificație simbolică s-a asociat cu acest motiv socotit ca o supraviețuire a străvechiului cult solar. Pe porțile germane, el stăruie binecuvântând roadele ce intră prin ele, dar și cu substrat păgân: închinarea în fața astrului de care depinde creșterea grânelor [...]. Care este însă situația în Drăguș? Mai păstrează steaua-rozetă vreo semnificație? Ancheta noastră a dus și aici la un rezultat negativ. Numai două răspunsuri înregistrează simboluri: unul socotește steaua ca simbol al blândeții creștine, altul fiind steaua magilor (inf. N. Poparad). Pentru cei mai mulți steaua nu reamintește niciun sens tămuit. E «o țăr de fudolie» pentru Maria Jurcovan (58 ani), e «făcută numai așa de frumusețe, să nu fie stâlpul singur» (inf. V. Racu), răspunsuri care accentuează vădit o concepție decorativă, dar și socială, și nu una simbolică sau magică.”¹¹

Așadar, Drăgușul nu păstrează în mentalitatea sa colectivă universul simbolic original al semnelor decorative pe care le adoptă. Acestea s-au adaptat în timp să reprezinte statutul social al unei familii și locul acesteia în ierarhia satului. Prin modul în care și desfășoară cercetarea, Dima demonstrează o bună cunoaștere a literaturii de specialitate din domeniul sociologiei și al etnografiei citând atât surse franceze, cât și lucrări în limba germană. O bună cunoaștere a literaturii de specialitate o găsim și la alți cercetători ai Drăgușului, semn că monografiștii erau la curent cu ceea ce se publica în lumea științifică internațională.

Atât Amzăr, cât și Dima urmează implicit preceptele istoriei sociale. Aceștia fac o analiză amănunțită, plecând de la originile istorice ale fenomenului social cercetat, trec prin literatura de specialitate și se opresc la cercetarea fenomenului în sine, punându-l sub microscop, încercând să studieze legătura și influența reciprocă dintre fenomenul social și societatea care îl produce. Studiarea manifestărilor sociale ale unei comunități, cum ar fi instituția șezătorii sau manifestările artistice, nu sunt însă un scop în sine, ci mijlocul prin care cercetătorul încearcă să deslușească specificul unei comunități și să cunoască mecanismele care o mențin și o pun în mișcare.

În cercetările monografice nu lipsesc însă și studii care au un caracter mai degrabă tehnic și care utilizează cu precădere metode cantitative, cum ar fi de exemplu studiul lui D.C. Georgescu, „Demografia și igiena populației”. Statistici, numere și procente ar părea la prima vedere informații care nu prezintă un real interes pentru o lectură a societății drăgușene din perspectiva istoriei sociale. Însă chiar și atunci când întâlnim un astfel de text care nu este în sine unul de istorie socială,

acesta poate deveni un instrument de lucru pentru un istoric al socialului de azi. Desigur, am putea discuta în amănunt despre modul în care Georgescu interpretează datele culese, însă nu putem pune în discuție rezultatul cercetării în sine. Spre exemplu, Georgescu utilizează metoda comparației raportând situația demografică a Drăgușului cu celelalte sate din regiune, însă, ceea ce este mai important pentru un istoric, spre exemplu, este faptul că Georgescu folosește date ale recensământului din 1910 și datele demografice din 1920 și 1938 pentru a ajunge la concluzii pertinente în legătură cu impactul Primului Război Mondial și a fenomenului migrației asupra situației demografice din zonă:

„Succesiunea valorilor [demografice între 1910 și 1938] nu poate fi explicată prin normala evoluție biologică a populației satului ci se datorește probabil, într-o măsură foarte importantă anumitor contingente de ordin economic și social. Știm că înainte de război exista un puternic curent de emigrare al bărbaților din Țara Oltului și Drăguș, în special spre America, fapt care ar explica numărul mult mai mic al bărbaților (644) decât al femeilor (770), înregistrat în 1910 în acest sat [...] Scăderea lentă a natalității este un fenomen observat pretutindeni, iar scăderea subliniată în 1916-1920 este fără îndoială tributară războiului. De asemenea saltul important realizat de natalitate imediat după război, la 40,7‰, adică la nivelul celei din 1906-1910, fenomen observat iarăși la mai toate popoarele în aceeași epocă, poate fi interpretat ca o manifestare spontană a populației satului Drăguș tinzând la repararea pierderilor vitale provocate de războiul mondial.”¹²

Studiul lui Georgescu demonstrează faptul că, în lipsa informațiilor de ordin socio-istoric care să explice transformările demografice ale regiunii, putem reconstrui, chiar și parțial, istoria unor fenomene sociale cu ajutorul datelor statistice și făcând apel la cunoștințe din istoria macro pentru a găsi răspunsuri pertinente la întrebări legate de istoria unor comunități mici care nu a consemnat în scris propria istorie.

Cercetarea Școlii Gustiene este, așadar, una interdisciplinară, numeroase texte fiind implicit de istorie socială din vreme ce folosesc metode tipice istoriei sociale cum ar fi: interviurile de istorie orală, studiul vieții de zi cu zi, analiza manifestărilor artistice și sociale într-o cheie temporală. Însă, chiar și atunci când nu găsim suficiente elemente pentru a include un text gustian în domeniul istoriei sociale, cum ar fi textul lui D.C. Georgescu spre exemplu, acestea pot fi instrumente extrem de valoroase pentru un istoric al socialului de astăzi care dorește să studieze viața cotidiană a comunităților mici din interbelic deoarece oferă materie primă pentru studii în domeniul microistoriei. Din acest punct de vedere, textele Școlii Gustiene sunt o minieră,

nu doar pentru sociolog sau pentru antropolog, dar și pentru istoric preocupat de istoria la firul ierbii.

Note:

1. Cadrul cosmic, biologic, istoric, psihic.
2. Manifestări spirituale, economice, juridice și manifestări politico-administrative
3. D.C Amzăr, „Sociologia șezătorii”, *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, Anul IX nr. 4 (1931).
4. Ibid.
5. Ibid.
6. Ibid.
7. Ibid.
8. Alexandru Dima, *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Împodobirea porților, interioarele, opinii despre frumos* (București: Institutul Social Român, 1945).
9. Ibid.
10. Ibid.
11. Ibid.
12. D.C. Georgescu, *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Demografia și igiena populației* (București: Institutul Social Român, 1944).

Bibliography:

- Abrams, Philip. *Historical Sociology*. Shepton Mallet: Open Books, 1982.
- Amzăr, D.C. “Sociologia șezătorii” [The Sociology of Șezătoare]. *Arhiva pentru Știința și Reforma Socială*, Anul IX nr. 4, (1931): 516-575.
- Burke, Peter. *History and Social Theory*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1993.
- Dima, Alexandru. *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Împodobirea porților, interioarele, opinii despre frumos* [Drăguș, a Village from Olt Country (Făgăraș). The Decorations on the Gates, Interiors, Opinions on Beauty]. Bucharest: Institutul Social Român, 1945.
- Filipescu, Iancu. “Caracteristici ale vechilor structuri sociale. O abordare sociologico-istorică” [Characteristics of the Old Social Structures. A Socio-Historical Approach]. *Revista de istorie*, nr. 2 (1987).
- Georgescu, D.C. *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Demografia și igiena populației* [Drăguș, a Village from Olt Country (Făgăraș). Demography and the Hygiene of the Population]. Bucharest: Institutul Social Român, 1944.
- Giddens, Anthony. *Central Problems in Social Theory*. London: Macmillan, 1979.
- Goldthorpe, John H. “The Use of History in Sociology: Reflections on Some Recent Tendencies.” *The British Journal of Sociology*, vol. 42 (1991): 211-230.
- Knobel, Wolfgang. *Social History and Historical Sociology*. Bochum: Arbeitskreis moderne Sozialgeschichte, 2011.
<http://historicalsociology.cz/cele-texty/1-2013/knobl.pdf>.
- Subrt, Jiri. “History and Sociology: What is Historical Sociology?” *Sociological Landscape – Theories, Realities and Trends*, InTech (2012): 403-416.
<http://cdn.intechopen.com/pdfs-wm/34156.pdf>.